

Nr 308.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till planläggning av torvforskning m. m.; given Stockholms slott den 16 maj 1947.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Axel Gjöres.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 16 maj 1947.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för handelsdepartementet, statsrådet Gjöres.

Först med ingången av 1900-talet började man i vårt land på allvar intressera sig för produktionen av brännstov. Omkring 1905 uppnådde stovhanteringen en rätt betydande omfattning men upphörde efter några år så gott som helt på grund av sjunkande kolpriser, varvid befintliga anläggningar fingo förfalla. Efter den ännu mycket större ökning av stovproduktionen, som inträdde under första världskriget, lämnades mossarna ånyo att gro igen, och den maskinella utrustningen skrotades ned eller tilläts förrosta.

När frågan om att utnyttja torvtillgångarna ånyo blev aktuell mot slutet av 1930-talet, fanns icke mycket kvar vare sig av tidigare anläggningar och utrustningar eller av personal med praktisk erfarenhet av brännortvproduktion. Likväl lyckades man uppnå en ökning av årsproduktionen från ungefär 25 000 ton under de sista förkrigsåren till omkring 1 250 000 ton under år 1945. Detta resultat uppnåddes väsentligen genom statliga insatser såsom statsbidrag utan återbetalningsskyldighet för iordningställande av torvmossar i enskild ägo, statliga lån till bestridande av anläggnings- och driftkostnader för torvföretag, handelsreglering, normalprisbestämmelser, avsättningsgaranti för produktionsökning, åstadkommen genom utvidgning av befintliga anläggningar, garantipriser å tillverkad brännortv intill viss maximimängd, skattelättnader i fråga om krigskonjunkturskatt samt premiering för produktion utöver viss för respektive företag fastställd grundkvantitet. Tillkomsten år 1939 av Aktiebolaget Svensk torvförädling, i vilket staten äger i det närmaste hela aktiekapitalet, bidrog också verksamt till produktionsökningen under krigsåren, liksom även den forskning på torvområdet, som bedrivits, dels av nyssnämnda bolag samt av enskilda torvföretag, dels under ingenjörsvetenskapsakademiens ledning med stöd av statsanslag till teknisktvetenskaplig forskningsverksamhet inom kraft- och bränsleområdet.

I skrivelse den 12 mars 1946 hemställde statens bränslekommission, att frågan om det framtida utnyttjandet av landets torvtillgångar måtte bli föremål för utredning. Kommissionen framhöll, att det vore angeläget att klarlägga de konsekvenser, ett nedläggande av den under krigsåren uppkomna torvindustrien skulle medföra, samt att överväga vilka åtgärder, som borde vidtagas, därest man önskade bibehålla en torvproduktion inom landet. För sin del hade bränslekommissionen funnit det utomordentligt viktigt, att förutsättningar skapades inom torvområdet dels för vidmakthållande av en viss beredskap av lämplig omfattning, dels för en fortsatt forskningsverksamhet. Beträffande forskningsverksamheten anförde bränslekommissionen i huvudsak följande.

En fortsättning av forskningsverksamheten i torvfrågan torde böra taga till sin huvuduppgift att på ett rationellt sätt lösa torvens avvattningsproblem och att därigenom möjliggöra, att torvhanteringen frigöres från beroendet av årstider och väderleksförhållanden. Då man kommit dit, stå möjligheterna öppna för en kontinuerlig och lönsam stordrift för framställning ej blott av torvbränsle i olika former utan även av andra enligt olika metoder beredda, förädlade torvprodukter. Om torvverksamhetens säsongmässighet bortföлле, skulle förutsättningar också vinnas för att kunna året runt med skäligen avlöningsförhållanden sysselsätta en stam fast anställda förmän och arbetare.

Enligt kommissionens mening bör torvfrågan i fortsättningen angripas på sådant sätt, att såväl den rent tekniska sidan av densamma som den mera vetenskapligt betonade torvforskningen bli tillgodosedda. Målsättningen för det fortsatta arbetet bör sålunda å ena sidan vara att vidmakthålla och ytterligare utveckla de värden, som skapats i och med den hittills bedrivna maskin- och frästorvtillverkningen, samt att hålla möjligheterna öppna för att i ett eventuellt ånyo uppkommande tvångsläge kunna snabbt igångsätta en betydande brännortvdrift. Å andra sidan bör torvforskningen sträva ef-

ter att göra torvtäkten oberoende av årstid och väderlek. Forskningen skall därjämte klarlägga, huru de olika torvkvaliteterna böra behandlas för utvinnande av de produkter, som vid olika tidslägen kunna vara mest behövliga.

Ett rationellt bedrivande av det tekniska arbetet fordrar, att det finnes tillgång till vissa för försöksverksamheten erforderliga brännortvanläggningar med därå i industriell skala bedriven torvverksamhet. Härtill synes företrädesvis böra anvisas en eller ett par av de statsmossar, på vilka maskintorvdrift för närvarande är i gång. Det är vidare önskvärt att även privata torvproducenter fortsätta med sin torvdrift. Man torde därvid helt visst kunna påräkna ett lojalt samarbete med det statliga företaget. Den av Aktiebolaget Svensk torvförädling på Sösdalamossen bedrivna torvverksamheten förutsettes givetvis jämväl böra få fortsätta.

Det torde även vara av värde att följa utvecklingen på torvområdet utomlands. De länder, som just nu sannolikt stå främst i vad gäller torvfrågan, synas vara Ryssland och Irland. Båda ha efter långvariga, alltjämt pågående forsknings- och försöksarbeten upplagit en omfattande torvverksamhet för att på lång sikt tillgodogöra sig de nyttigheter, som kunna utvinnas ur de stora tillgångar på mossmarker, som finnas inom nämnda länder. Ett studium av planläggningen och av de resultat, som redan nåtts, samt av de metoder, som använts, skulle helt visst vara till nytta för den fortsatta utvecklingen av torvfrågan i vårt land.

Min företrädare i ämbetet anmälde bränslekommissionens skrivelse i statsrådet den 14 september 1946. Efter att ha lämnat en redogörelse för framställningen yttrade han bland annat följande.

Fortsatta tekniska förbättringar inom torvhanteringen skulle, åtminstone i större utsträckning än hittills, kunna möjliggöra en ekonomiskt bärkraftig torvhantering också under fredliga förhållanden. Kommer en mera omfattande torvhantering att bedrivas än vad som hittills varit vanligt i fredstid, skulle detta även kunna få viss betydelse ur jordbrukets och skogsbrukets synpunkt. Genom dräneringsåtgärder och avverkning av mossförekomster kan nämligen tillgången på betesmark och åkerjord ökas och markens bonitet i kringliggande skogsområden höjas. Därjämte kunna möjligheterna ökas att med utgångspunkt från torven utveckla en bärkraftig kemisk industri.

För torvhanteringsens fredsmässiga utveckling äro statliga insatser ofrånkomliga. Det synes mig som om den praktiska forskningsverksamheten i första hand borde anknytas till Aktiebolaget Svensk torvförädling, som just tillkommit för ändamålet att, i samband med industriell produktion, bedriva forsknings- och försöksverksamhet på torvområdet. Särskilt synas bolagets fabriksanläggningar i Sösdala och en eller flera för ändamålet lämpliga statsmossar böra utnyttjas för här ifrågavarande syfte.

I anslutning till det sålunda anförda begärde min företrädare i ämbetet Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla sex utredningsmän att verkställa förberedande utredning om formerna för en praktiskt inriktad forsknings- och försöksverksamhet på torvområdet samt hur en lämplig krigsberedskap inom torvtillverkningen borde åstadkommas och en inventering av landets torvförekomster borde organiseras. Sedan Kungl. Maj:t meddelat det begärda bemyndigandet, tillkallades den 25 september 1946 följande personer att verkställa utredningen, nämligen direktören E. Kåreby, tillika ordförande, disponenten S. André, professorn L. Malm, byråchefen S. Rendahl samt över-

ingenjörerna D. Werner och T. Winzell. Utredningsmännen, vilka antagit benämningen 1946 års torvutredning, ha den 30 november 1946 avlämnat betänkande med förslag i ämnet.

I betänkandet, som är otryckt, lämnar *1946 års torvutredning* först en redogörelse för rådande förhållanden inom Sveriges torvindustri. I denna del torde jag få hänvisa till betänkandet.

Beträffande torvindustrien i främmande länder omtalar utredningen bland annat, att brännstoftproduktionen i Sovjetunionen successivt ökat och år 1946 uppgått till 40 miljoner ton. I detta land bedreves en omfattande statlig torvforskning av en särskild organisation, Instorf, som förfogade över två forskningsinstitut med tillhörande experimentmossar, vid vilka omkring 300 vetenskapsmän och tekniker sysselsattes. Även på Irland och i Finland finnes statliga organisationer, vilka svarade för utvecklingen på torvområdet.

Utredningen anför vidare bland annat följande.

Det är ställt utom allt tvivel, att torven kommer att erfordras för landets försörjning, därest det skulle råka i krig eller dess normala förbindelsevägar på grund av krigshandlingar i andra länder skulle bliva mer eller mindre avskurna. Detta har ju för övrigt visat sig under båda världskrigen. I vilken omfattning torven i så fall kommer att erfordras samt under vilka förhållanden torv måste framställas kan givetvis icke i förväg bedömas. Att en viss beredskap är på sin plats kan dock icke betvivlas. Det kan icke vara riktigt att varje gång svårigheter uppträda med avseende på bränsleimporten hastigt bygga upp en primitiv torvindustri för att sedan, då svårigheterna upphöra, nedskrota och rasera anläggningarna.

Utredningen är väl medveten om de mycket stora ansträngningar, som under gångna tider gjorts, såväl här i landet som i utlandet, för att nyttiggöra torvtillgångarna. Å andra sidan är det ställt utom allt tvivel, att många av de arbeten, som gjorts på torvområdet, icke planlagts och genomförts på ett tekniskt och vetenskapligt tillfredsställande sätt. Utredningen är av den bestämda uppfattningen, att inom tekniken numera tillgängliga anordningar och tillämpade metoder innebära avsevärt ökade möjligheter för en framgångsrik bearbetning av torven, än som tidigare var fallet. Dock måste förutsättas, att arbetet på utforskandet av nya metoder och bättre utrustningar bedrivs på ett väl planlagt sätt, på lång sikt och under utnyttjande av alla tillgängliga vetenskapliga och tekniska resurser. Intrasserade och dugande forskare äro på detta liksom på alla teknikens områden en nödvändighet. För att verkligt dugande krafter skola ägna sig åt torvforskning fordras, att de skola få arbeta på lång sikt och utan risk för att bliva avbrutna i sin verksamhet. En dylik forskning kommer att betinga avsevärda kostnader men bör, om tillfredsställande ekonomiska resurser och dugande personal stå till förfogande, ha utsikt att nå fram till lika goda resultat, som vunnits på andra liknande områden.

Utredningen lämnar vidare en redogörelse för de forskningsproblem inom torvområdet, som närmast borde angripas, samt framhåller därvid särskilt frågan om torvens avvattning.

Betänkandet utmynnar i förslag om inrättande av ett särskilt torvforskningsinstitut, som skulle drivas i statlig regi och bekostas av statsmedel samt ledas av ett torvtekniskt råd, bestående av sex av Kungl. Maj:ts utsedda ledamöter. Institutet skulle bestå av fem avdelningar, nämligen en forsknings-

avdelning, en försöksdriftavdelning, en konstruktionsavdelning, en biblioteksavdelning samt en administrationsavdelning. Forskningsavdelningen skulle förläggas till någon redan befintlig forskningsinstitution, exempelvis ingenjörsvetenskapsakademiens försöksstation i Stockholm, och huvuddelarna av övriga avdelningar till Aktiebolaget Svensk torvförädlings anläggningar i Sösdala i Skåne. Utredningen yttrar i denna fråga bland annat följande.

Föreliggande organisationsförslag är uppgjort enbart med hänsyn till att tillgodose den forskning och utveckling, som under en efterkrigstid måste utgöra verksamhetens centrala uppgift. I dagens läge tillkommer emellertid det förhållandet, att statens företag Aktiebolaget Svensk torvförädling allttjämt bedriver torvproduktion under ledning av en egen styrelse. Det är för utredningen fullkomligt klart, att det icke kan vara praktiskt och lämpligt, att den här föreslagna forskningsorganisationen kommer att arbeta vid sidan av det statliga företaget. Man skulle nämligen riskera komplikationer mellan forskningsintressen och driftekonomiska synpunkter. Det framstår därför för utredningen såsom en nödvändig och logisk konsekvens, att Aktiebolaget Svensk torvförädling träder i likvidation, så snart förutsättningar för en ekonomiskt lönande drift av företaget icke längre föreligga. Vid denna tidpunkt böra de anläggningar, som för närvarande sortera under bolaget, ställas till torvrådets förfogande. Forskningsarbetet fortsätter därefter i torvrådets regi, och eventuellt tillverkad torv avsättes till statligt verk.

Den årliga kostnaden för verksamheten vid institutet beräknar utredningen till 1 000 000 kronor. Därutöver räknar utredningen med nyanläggningar under första året för en kostnad av 135 000 kronor.

Utredningen förordar härjämte en fortsatt inventering och undersökning av landets torvförekomster. Detta arbete borde enligt utredningen överlämnas till Sveriges geologiska undersökning, att utföras i samråd med det torvtekniska rådet.

Slutligen föreslår utredningen vissa åtgärder i beredskapssyfte för underhåll av torvmossar och torvmaskiner m. m.

Över betänkandet har efter remiss yttrande avgivits av *styrelsen för Aktiebolaget Svensk torvförädling*.

Styrelsen uttalar, att den ansåga sig böra avstyrka förslaget om ett statligt torvforskningsinstitut och föreslår att forskningen på torvområdet måtte anförtros bolaget. Till stöd härför anför styrelsen bland annat följande.

Redan vid tillkomsten av Aktiebolaget Svensk torvförädling angavs såsom en huvuduppgift för bolaget att bedriva forskning på torvområdet. Enligt utredningsmännens förslag skulle ett statligt torvforskningsinstitut omhändervärdas ifrågavarande forskningsuppgifter. Såvitt styrelsen kan finna, ha bärande skäl icke anförts för en dylik ändring av formerna för forskningsverksamheten. Bolagsformen torde innebära en smidig och lämplig form härför. Bolaget har enligt styrelsens mening större möjligheter än en statlig institution att till verksamheten knyta dugliga forskare, därigenom att löne- och anställningsförhållanden för dessa torde kunna ordnas på ett mera tillfredsställande sätt och bolaget överhuvud taget torde ha större förutsättningar än en dylik institution att konkurrera med det enskilda näringslivet om praktisk arbetskraft. Den organisationsplan för torvforskningen, som föreslagits i betänkandet, torde, i den mån den vid närmare prövning visat sig ändamålsenlig, kunna infogas inom bolagets ram. Bolaget disponerar redan anläggning-

ar, där viss forskningsverksamhet kan bedrivas. Bolagets anläggningar kunna vidare utvidgas med ett fullständigt forskningslaboratorium, torvbibliotek och andra erforderliga anordningar.

Frågan om kompetent teknisk ledning av verksamheten kunde, fortsätter styrelsen, lösas genom att vid bolaget inrättades ett tekniskt råd, omfattande — förutom verkställande direktören — förslagsvis 3—5 ledamöter. På rådet skulle ankomma att framlägga förslag beträffande forskningsverksamhetens bedrivande, att följa denna verksamhet samt att överhuvud taget utgöra ett forum för bedömandet av tekniska frågor. Huruvida samtliga rådets ledamöter borde beredas plats i bolagets styrelse och sålunda närmast fungera som ett arbetsutskott inom styrelsen eller anknytas till bolaget på annat sätt syntes böra bestämmas i samband med rådets utseende.

Bolagets framtida verksamhet borde, uttalar styrelsen, i huvudsak utgöras av forskningsarbete, som dels borde bedrivas laboriemässigt, dels genom drift vid bolagets industriella anläggningar. Intill dess bolaget erhållit ett eget forskningslaboratorium, borde utrymme för laborieforskning beredas vid någon central statlig forskningsanstalt, exempelvis ingenjörsvetenskapsakademins försöksstation i Stockholm.

Styrelsen förklarar sig vidare ha för avsikt att, när så befunnes lämpligt, utöver den för forskningen nödvändiga industriella verksamheten upptaga tillverkning av vissa produkter. Tillverkningen borde bedrivas helt fristående från forskningen och på sådant sätt, att bästa ekonomiska resultat uppnåddes. En eventuell vinst å rörelsen borde komma forskningen till godo.

Det syntes riktigt, anför styrelsen, att finansieringen av forskningsverksamheten skedde genom årliga statsanslag. Under budgetåret 1947/48 kunde de speciella forskningsuppgifterna erhålla ett mera begränsat utrymme. Den rent industriella verksamheten syntes nämligen under denna tid komma att bli ganska omfattande. Styrelsen avsåg emellertid att viss forskning skulle bedrivas samt att förberedelser skulle vidtagas för en utvidgning av denna verksamhet. Forskningen syntes därför under budgetåret 1947/48 komma att föranleda mera begränsade utgifter. Ifrågavarande kostnader ha av styrelsen beräknats till 250 000 kronor enligt följande sammanställning.

Anläggningskostnader

Komplettering av verkstaden	kronor	25 000
» » konstruktionskontoret	»	10 000
Ombyggnad av vissa kontorsutrymmen till bibliotek	»	5 000
Inredning och inventarier i biblioteket	»	10 000
	Kronor	50 000

Driftkostnader

Löner till laboratoriepersonal (en forskningschef, tre forskningsingenjörer och tre laboratoriebiträden, anställda under större delen av budgetåret)	kronor	50 000
Löner till konstruktionspersonal (en konstruktör och en ritare under hela budgetåret)	»	17 000

Löner till bibliotekspersonal (hälften av lönen till verkställande direktörens sekreterare jämte lön till ett biblioteksbiträde)	kronor	8 000
Löner till arbetare	»	30 000
Viss utrustning och förbrukningsmateriel för laboratoriet	»	50 000
Litteratur och materiel till biblioteket	»	20 000
Vissa allmänna omkostnader	»	25 000
		<hr/>
	Kronor	200 000.

Under återopande av det anförda hemställer styrelsen, att 250 000 kronor måtte ställas till bolagets förfogande för forskningsverksamhet under budgetåret 1947/48.

I fråga om beredskapen på torvområdet förordar även styrelsen vissa åtgärder för underhåll av torvmossar och torvmaskiner m. m. De av styrelsen förordade åtgärderna äro dock icke så omfattande som de, vilka föreslagits av utredningen.

Över styrelsens förslag ha efter remiss yttranden avgivits av statskontoret, kommerskollegium, Sveriges geologiska undersökning, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, ingenjörsvetenskapsakademien, Sveriges industriförbund och landsorganisationen i Sverige.

Statskontoret uttalar bland annat följande.

Med hänsyn till det tydligen övervägande praktiska problem, som torvindustrien hittills kämpat med, kan statskontoret icke finna annat än att väsentliga fördelar stå att vinna, om torvforskningen även i fortsättningen intimt samordnas med det praktiska kunnande på området, som det statliga bolaget efter sju års försöksdrift måste representera. Därest därför en förhållandevis omfattande torvforskning anses böra upprätthållas även i fortsättningen, vill statskontoret biträda det av bolaget framförda förslaget, att denna forskningsverksamhet organisatoriskt knytes till bolaget. Ämbetsverket äger icke möjlighet att på den föreliggande utredningen bedöma skäligheten av de av bolaget äskade statsanslagen för forskningsändamål.

Kommerskollegium uttalar, att kollegium för sin del ville vitsorda önskvärdheten av att för forskningsverksamheten på torvområdet tillskapades ett av staten bekostat centralt organ, samt anför vidare.

Vid val av organisationsform för detta centrala organ finner kollegium det av styrelsen för Aktiebolaget Svensk torvförädling framlagda förslaget vara synnerligen välbetänkt. Såsom styrelsen framhåller avsågs redan från början, att bolaget skulle driva forskningsverksamhet, och den industriella verksamhet med användande av fräsmetoden, som bolaget bedrivit och som torde ha varit närmaste anledningen till bolagets tillkomst, kan ju i och för sig anses som en försöksverksamhet i full kommersiell skala. Otvivelaktigt torde de mera fria former, under vilka bolaget kan bedriva forskningsverksamhet och en därmed nära sammanhängande försöksverksamhet, vara ägnade att befördra uppnåendet av det avsedda syftet. Det får även betraktas som en bestämd fördel, att forskningsverksamheten successivt kan uppbyggas inom och i anslutning till det existerande företaget, som i varje fall med hänsyn till försörjningsläget beträffande bränsle torde böra tills vidare fortsätta sin produktionsverksamhet i stor omfattning.

Sveriges geologiska undersökning framhåller inledningsvis, att ämbetsverkets insats till belysande av landets praktiska torvfrågor framdeles liksom hittills borde bestå i inventering av torvtillgångarna ur såväl kvalitativ som kvantitativ synpunkt, samt erinrar om att landets torvförekomster tidigare varit föremål för inventering och undersökning. Dessa arbeten, vilka avslutats under 1920-talet, hade emellertid endast berört södra och mellersta Sverige upp till Dalarna. Beträffande frågan om ett fortsättande av inventeringsarbetet yttrar ämbetsverket bland annat.

Frågeställningen för en fortsatt inventering måste givetvis i väsentliga punkter bliva beroende på vad som kan framkomma genom forskning på det torvtekniska området. På teknikens nuvarande stadium kan, av allt att döma, torvutvinning för bränsleändamål vara ekonomiskt berättigad endast vid en handelsavspärrning eller då bränsleimporten eljest är försvårad. Under sådana omständigheter synes det tvivelaktigt, huruvida det kan vara lämpligt att nedlägga några större summor på en fortsatt inventering avseende landets bränntorvtillgångar. Undersökningen är emellertid beredd att, därest medel ställas till förfogande och personalfrågan kan lösas, genomföra de inventeringsuppgifter, som kunna befinnas nödiga.

Beträffande det av styrelsen för Aktiebolaget Svensk torvförädling framlagda förslaget om torvforskningens ordnande anför ämbetsverket i huvudsak följande.

Det synes olämpligt att nedlägga några väsentliga summor på förbättrande av de metoder, som hittills tillämpats, och som icke ingiva några grundade förhoppningar att kunna förbättras i sådan grad, att torven kan ekonomiskt konkurrera med importerade fossila bränslen. Däremot förordar ämbetsverket en forskning inriktad på avvattningsproblemet ävensom på möjligheter att utnyttja torv såsom råvara för kemiska industrier. Denna forskning måste tillsvidare bedrivas på laboratoriestadiet. Samarbetet på torvforskningsområdet skulle underlättas, om laboratorieforskningen förlades till Stockholm.

Ur organisatorisk synpunkt vore det olämpligt om två så skilda uppgifter som beredskapen på torvområdet och den torvtekniska forskningen skulle omhänderväras av en och samma ledning. Inför svårigheterna att förutse utvecklingen synes det lämpligt, att åtminstone tills vidare en sådan uppdelning göres, att nödiga beredskapsåtgärder åvila bolaget, medan forskningen hänföres till ett torvforskningsinstitut med därför kvalificerad ledning.

Såsom skäl för forskningens bedrivande under bolagsformen har styrelsen särskilt anfört den större utsikten att kunna förvärva kvalificerad forskningspersonal, därigenom att densamma på denna väg kunde erhålla bättre avlöningsförmåner. Ämbetsverket måste uttala de allvarligaste betänkligheter mot styrelsens tankegång, då densamma utgår därifrån att en verksamhet, som åtminstone helt övervägande kommer att baseras på av riksdagen beviljade anslag, skall anses ha frihet att tillämpa en helt annan löneskala än vad som förekommer i de till sina arbetsuppgifter jämförliga statsinstitutioner, vilka icke äro organiserade i form av aktiebolag. På senare tid ha statsmakterna börjat tillämpa sådana avlöningsprinciper för kvalificerade tjänster av denna art, ej minst genom tillämpning av avlöning enligt C-plan, att möjligheter borde föreligga att säkra behovet av torvforskare även utan att tillgripa exceptionella åtgärder.

Ingenjörsvetenskapsakademien anför i huvudsak följande.

Forskningsverksamheten synes i första hand böra inriktas på torvens avvattningsfråga. På denna frågas lösning beror helt och hållet om torven i framtiden skall kunna få industriell användning såsom bränsle även under normala förhållanden. Vid sidan av huvudproblemet — att radikalt förbättra torvens användbarhet för bränsleändamål — bör även beaktas möjligheten att utnyttja torven som råmaterial för kemisk industri. Forskningen bör givetvis även omfatta litteraturstudier, och vidare bör under ledning av Sveriges geologiska undersökning den förut påbörjade inventeringen av landets torvmossor fortsättas.

Forskningen bör handhas av ett särskilt torvforskningsinstitut. Detta torde dock till att börja med kunna inskränkas till att omfatta en forskningsavdelning och en biblioteksavdelning. Lämpligt vore att förlägga verksamheten till akademiens försöksstation i Stockholm. Att på nuvarande stadium anordna en särskild avdelning för försöksdrift synes vara omotiverat. Ej heller finnes anledning att nu inrätta en konstruktionsavdelning, enär konstruktionsuppgifterna torde bli aktuella först senare såsom resultat av den grundläggande kemiska och fysiska forskningen, och någon avdelning för administration torde ej behöva inrättas. Ett torvbibliotek bör däremot komma till stånd.

Under dessa omständigheter synes det ej vara nödvändigt eller ens önskvärt att förena torvforskningsinstitutet med Aktiebolaget Svensk torvförädling under en gemensam ledning. Bolaget har att affärsmässigt sköta statens torvindustrier. Dess styrelse torde sålunda vara utsedd med hänsyn härtill. Att en för ett dylikt statligt bolag utsedd styrelse icke utan vidare är lämplig att leda ett forskningsarbete med så svåra tekniska och vetenskapliga problem torde vara klart. Häröfver är även bolagsstyrelsen väl medveten, såsom framgår av den remitterade skrivelserna. Bolaget har visserligen, samtidigt som det anger forskning som sin kommande huvuduppgift, föreslagit att frågan om kompetent ledning av forskningen skall lösas genom att ett tekniskt råd inrättas som hjälp och stöd åt den för dylika uppgifter icke kvalificerade styrelsen. Ett dylikt arrangemang torde icke komma att slå väl ut.

Akademien vill därför förordna, att torvforskningsinstitutet får en särskild styrelse, förslagsvis om fem personer, i vilken förenas höga vetenskapliga kvalifikationer i fysik och kemi med vidsynt förståelse för ledning av teknisk forskningsverksamhet. Önskvärt torde därjämte vara, att styrelsen utväljes så, att den kan anses representera intresserade institutioner, såsom den praktiska torvindustriens organisationer, Sveriges geologiska undersökning och ingenjörsvetenskapsakademien. En dylik styrelse kan på ett torvforskningsinstitut förlagt till Stockholm utöva ett helt annat inflytande än ett råd ställt till biträde åt styrelsen för Aktiebolaget Svensk torvförädling och med verksamheten förlagd till Sösdala.

Årskostnaderna för ett torvforskningsinstitut av den omfattning akademien föreslagit ha av akademien uppskattats till 200 000 kronor under det första verksamhetsåret. Härtill skulle komma en engångskostnad av 70 000 kronor varav 20 000 kronor borde avses för biblioteket och 50 000 kronor för inköp av apparatur m. m.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap framhåller, att bränsleområdet ur beredskapssynpunkt vore ett av de allra mest betydelsefulla försörjningsområdena. Varje planering av landets näringsliv i händelse av

krig eller avspärrning vore i stort sett meningslös, om ej bränsleförsörjningen åtminstone nödtorftigt kunde tryggas. I händelse av en lång avspärrning måste man till stor del lita till inhemska bränsletillgångar såsom elektrisk kraft, ved och torv. För bränsleförsörjningen under de gångna krigsåren hade torven haft en ganska underordnad betydelse. Dess värde ur bränsleförsörjningssynpunkt skulle emellertid bliva ett annat, om metoderna för torvens upptagning och vidare behandling avsevärt kunde förbättras. Härför erfordrades en omfattande forskningsverksamhet. I anslutning härtill uttalar riksnämnden följande.

Skulle man vid en sådan forskning komma fram till metoder, som gjorde det möjligt för torven att under normala förhållanden konkurrera med importerat bränsle, vore detta en vinning av icke ringa nationalekonomisk betydelse. Utsikterna att nå ett sådant resultat synas för närvarande tämligen små. Frågan om torvforskningens bedrivande i fortsättningen bör därför enligt riksnämndens mening bedömas främst med hänsyn till dess vikt ur beredskapssynpunkt. För den ekonomiska försvarsberedskapen skulle även mindre vittgående resultat vara av den betydelse, att en forskning på området av icke alltför ringa omfattning får anses motiverad. Till betydande härav kan nämnas, att ett reservlager av t. ex. en halv miljon ton kol och koks — motsvarande omkring en miljon ton torv — under de omständigheter, som rådde före kriget, enbart i årliga ränteutgifter skulle draga en kostnad av i runt tal en halv miljon kronor.

Riksnämnden anför vidare, att en väsentlig utökning av forskningsverksamheten på torvområdet enligt dess mening vore påkallad. Innan verksamhetens omfattning bestämdes och slutlig ståndpunkt togs till frågan om den lämpligaste organisationsformen, borde emellertid åtskilliga förberedelsearbeten vidtagas i syfte att bättre klarlägga förutsättningarna för forskningen. Härom yttrar riksnämnden vidare.

I första hand synes angeläget, att man som ledare för verksamheten försäkras sig om en väl kvalificerad forskare, som får tillfälle att i samråd med andra på området eller angränsande områden verksamma forskarekrafter utarbeta ett program för forskningsarbetet. I det vid remisshandlingarna fogade betänkandet av 1946 års torvutredning har visserligen redogjorts för de uppgifter, som i första hand böra behandlas, men ytterligare undersökningar i dessa hänseenden torde behövas. Till grund för berörda program böra ligga ej endast erfarenheterna från torvhanteringen inom landet utan även de forskningsresultat och rön på området, som uppnåtts i utlandet. Närmare uppgifter i sistnämnda hänseende böra sålunda inhämtas och bearbetas. Även i fråga om erfarenheterna inom landet torde åtskilligt arbete krävas med att sammanställa och sovra olika uppgifter. Forskningsledaren bör givetvis förberedelsearbete torde lämpligen böra uppdragas åt det statliga torvbolaget. Först sedan ett dylikt forskningsprogram upprättats, torde slutlig ståndpunkt kunna tagas till frågan om verksamhetens omfattning och organisation i fortsättningen. Huruvida för detta förberedelsearbete erfordras, att ett tekniskt råd inrättas vid bolaget, torde det böra tillkomma bolagets styrelse att bedöma.

För bestridande av bolagets kostnader för dessa förberedelsearbeten borde erforderliga medel ställas till förfogande. Det av bolaget begärda beloppet

till driftskostnader, 200 000 kronor, syntes nämnden mycket rimligt. Där-
emot vore det enligt nämndens uppfattning tveksamt, om medel borde an-
visas för anläggningskostnader i avvaktan på ett slutligt ställningstagande
till forskningsverksamhetens organisation.

Sveriges industriförbund yttrar i huvudsak följande.

När Aktiebolaget Svensk torvförädling bildades, angavs såsom en huvud-
uppgift för bolaget att — jämte produktion av torv — bedriva forskning an-
gående torvens utvinning och vidare förädling. Bolagets styrelse erhöll en
för denna uppgift lämplig sammansättning. Tanken var, att man så små-
ningom skulle få den produktiva delen av verksamheten ekonomiskt bär-
kraftigt och att överskottsmedlen skulle användas för forskningsverksamhe-
ten. I stort sett har denna tankegång även kunnat förverkligas, framför allt
beträffande huvudanläggningen vid Sösdala. Det ekonomiska resultatet har
trots svårigheter av skilda slag varit sådant, att medel årligen kunnat an-
vändas till förbättring av tekniska anordningar och utexperimenterande
av ny maskinell utrustning. Bolagets forskning har hittills koncentrerats till
försök att få en ekonomiskt lönande utvinning av torven såsom bränsle,
vilket torde få anses riktigt, då billiga framställningskostnader äro en grund-
förutsättning för torvens bränsleanvändning. Det skulle vara synnerligen
olyckligt, om denna verksamhet skulle avbrytas, så snart tillfälle till import
av billigare och bättre utländska bränslen åter är för handen. Det måste
anses vara ett riksintresse, att denna gång så mycket av torvindustrien bi-
behålles, som kan anses nödvändigt för studium av betingelserna för en
tekniskt riktig och ekonomiskt lönande verksamhet.

Då det gäller att bestämma de former, under vilka forskningen skall be-
drivas, framstår det såsom en nödvändig betingelse, att tillfälle gives även
till försöksdrift i såväl mindre som större skala. Enligt förbundets uppfatt-
ning främjas forskningens utveckling bäst och experimenterandet blir mest
effektivt, om denna verksamhet kan ske i direkt anslutning till produk-
tionen.

Med hänsyn till det anförda förklarar sig förbundet tillstyrka, att forsk-
ningen på torvområdet anförtroddes Aktiebolaget Svensk torvförädling samt
att erforderligt statsanslag beviljades bolaget. Till förmån för en dylik an-
ordning talade bland annat de resultat, som vunnits vid Svenska skifferolje-
aktiebolaget i Kvarntorp, där forskning knutits direkt till produktionen. En
fördelning av vissa forskningsuppgifter mellan torvförädlingsbolaget och re-
dan befintliga forskningsinstitutioner, exempelvis ingenjörsvetenskapsakade-
miens försöksstation, kunde dock säkerligen vara ändamålsenlig.

Landsorganisationen i Sverige tillstyrker bifall till bolagsstyrelsens fram-
ställning om anslag för forskningsarbete i bolagets regi samt framhåller, att
det förefölle sannolikt att bolagets styrelse måste ombildas, när forsknings-
verksamheten senare skötes i förgrunden, eller att bolaget i annan form borde
knyta till sig framstående teknisk expertis. Denna fråga borde kunna lösas
vid en senare tidpunkt. — I landsorganisationens yttrande har *Svenska grov-
och fabriksarbetareförbundet* förklarat sig vilja instämma.

Vidare har *styrelsen för Aktiebolaget Svensk torvförädling* i skrivelse den
27 februari 1947 till behandling upptagit vissa frågor, som beröra bolagets

ekonomiska mellanhavanden med staten. Innan jag närmare redogör för skrivelsens innehåll, torde jag få erinra om följande.

Bolaget har enligt stiftelseurkunden till ändamål att i första hand i anslutning till torvmossen Store Mosse i N. Mellby och Häglinge socknar i Kristianstads län idka verksamhet för utvinning och förädling av torv jämte annan därmed förenlig verksamhet av teknisk, industriell eller kommersiell art. Bolagets aktiekapital uppgår till 5 000 000 kronor. Staten äger aktier i bolaget till ett nominellt belopp av 4 999 500 kronor.

Utöver rörelse i egen regi bedriver bolaget jämväl verksamhet för statens räkning. För sistnämnda verksamhet ha vid skilda tillfällen medel anvisats å riksstaten. Sålunda anvisade 1940 års lagtima riksdag å kapitalbudgeten för budgetåret 1940/41 (prop. nr 266; riksd. skr. nr 409) ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor till förberedande arbeten å vissa staten tillhöriga torvmossor under rubriken Statens affärsverksfonder. E. Domänverket. Vid anmälan i statsrådet av nyssnämnda proposition uttalade dåvarande chefen för handelsdepartementet, att ställning till frågan om förräntning och eventuell amortering av denna investering först kunde tagas efter utredning av de ekonomiska former, under vilka tillgodogörandet av ifrågavarande torvmossor lämpligen borde ske. Vad sålunda anfördes föranledde icke något uttalande från riksdagens sida.

1940 års urtima riksdag anvisade (prop. nr 70; riksd. skr. nr 86) å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1940/41 under tionde huvudtiteln ett reservationsanslag av 800 000 kronor till torvberedning å vissa staten tillhöriga mossor. För samma ändamål anvisade 1941 års riksdag för budgetåret 1941/42 prop. nr 305; riksd. skr. nr 491) å tilläggsstat I under tionde huvudtiteln ett reservationsanslag av 2 000 000 kronor. Hela sistnämnda anslag och en mindre del av anslaget å 800 000 kronor äro avsedda att användas såsom rörelsekapital för Aktiebolaget Svensk torvförädling. Vid anmälan av anslagsäskandena förordades, att de medel, vilka inflöte vid försäljningen av de utvunna torvprodukterna, skulle inlevereras till statsverket och redovisas å en särskild diversemedelstitel samt att de sålunda inlevererade medlen, i den mån så erfordrades, tills vidare skulle, enligt närmare bestämmande av Kungl. Maj:t, få disponeras för fortsatt torvberedningsverksamhet. Häremot hade riksdagen intet att erinra.

Vidare anvisade 1941 års riksdag (prop. nr 259; riksd. skr. nr 421) till anskaffande av maskinutrustning för torvtäkt å statliga torvmossor för budgetåret 1941/42 under elfte huvudtiteln ett reservationsanslag av 2 500 000 kronor. Slutligen anvisade 1942 års riksdag (prop. nr 105; riksd. skr. nr 400) till anskaffning av baracker m. m. för vissa staten tillhöriga torvmossor å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 under tionde huvudtiteln ett reservationsanslag av 500 000 kronor.

Den verksamhet, som bolaget bedriver för statens räkning, har närmare reglerats genom ett i maj 1942 mellan statens bränslekommission och bolaget slutet, ännu gällande avtal, vilket godkänts av domänstyrelsen och Kungl. Maj:t. Enligt avtalet skall bolaget tills vidare för kronans räkning och på kro-

nans bekostnad för torvtillverkning och annan därmed sammanhängande verksamhet utföra erforderliga förberedelsearbeten och anskaffa nödig maskinell och annan utrustning samt såsom legodrift ombesörja torvtillverkning och därmed sammanhängande verksamhet å sammanlagt tolv i avtalet närmare angivna, staten tillhöriga mossar. Bolaget skall vidare ombesörja försäljning av de utvunna produkterna enligt för torvhandeln gällande bestämmelser och i övrigt med iakttagande av bränslekommissionens anvisningar, varvid den med avtalet avsedda verksamheten skall hållas ekonomiskt skild från bolagets övriga verksamhet. Å legodriften inflytande medel skola före verksamhetsårets slut inlevereras till statskontoret. Inleverering skall ske successivt i den mån så kan ske utan förfång för rörelsens bedrivande.

I skrivelsen den 27 februari 1947 har styrelsen för Aktiebolaget Svensk torvförädling anmält, att styrelsen — under förutsättning av Kungl. Maj:ts godkännande — ämnade överenskomma med statens bränslekommission, att nyssnämnda avtal skulle hävas. Styrelsen förklarar sig vidare ha för avsikt att hos domänstyrelsen hemställa, att bolaget måtte få arrendera de i avtalet avsedda mossarna. Härjämte hemställer styrelsen *dels* att de utrustningar, som funnes på ifrågavarande statsmossar, och vilka beräknades bliva helt avskrivna den 31 mars 1947, måtte överföras till bolagets ägo den 1 april samma år, *dels* att det anslag å 1 000 000 kronor, som 1940 års lagtima riksdag anvisat till förberedande arbeten å vissa staten tillhöriga torvmossar, icke skulle av bolaget återbetalas, *dels* ock att såväl nu befintligt som framtida uppkommande överskott å bolagets rörelse finge disponeras av bolaget från den 1 april 1947, sedan övriga anvisade anslag till statsmossarna återbetalats.

Över styrelsens framställning ha infordrade yttranden avgivits av statskontoret, domänstyrelsen och statens bränslekommission.

Statskontoret lämnar i sitt yttrande följande sammanställning över levereringar till och från bolaget under tiden från verksamhetens början till den 15 april 1947.

Utbetalningar till bolaget.

Medel anvisade å riksstaten.

Kapitalbudgeten.

1940/41 I. Statens affärsverksfonder.

E. Domänverket.

1. Förberedande arbeten å vissa staten tillhöriga torvmossar ..... 1 000 000:—

Driftbudgeten.

1940/41 X. F. 10 a Torvberedning å vissa staten tillhöriga mossar ..... 800 000:—

1941/42 X. F. 9 a Torvberedning å vissa staten tillhöriga mossar ..... 2 000 000:—

1941/42 X. F. 9 c Anskaffning av baracker m. m. för vissa staten tillhöriga mossar ..... 500 000:—

1941/42 XI. D. 5 Anskaffande av maskinutrustning för torvtäkt å statliga torvmossar	2 500 000:—	5 800 000:—
---	-------------	-------------

Medel anvisade från diversemedelstiteln

»Försålda torvprodukter från statsmossarna»	13 345 398: 71	
	Summa	20 145 398: 71

Inlevereringar från bolaget.

Vid försäljning av torvprodukter influtna medel, vilka inlevererats till statskontoret enligt kungl. brev den 20 december 1940 och den 19 december 1941 .....

19 007 905: 40

Återlevererade anslagsmedel:

1941/42 X. F. 9 c Anskaffning av baracker etc.	30 283: 92	
1941/42 XI. D. 5 Anskaffande av maskinutrustning etc.	275 109: 04	305 392: 96
	Summa	19 313 298: 36.

I anslutning härtill anför statskontoret följande.

Av sammanställningen framgår, att de sammanlagda utbetalningarna till bolaget, kapitalökningsanslaget medräknat, överstiga inlevereringarna med 20 145 398: 71 — 19 313 298: 36 eller med 832 100 kronor 35 öre. Frånräknas bland utbetalningarna kapitalökningsanslaget på 1 000 000 kronor, för vilket något avskrivningsanslag icke synes hava upptagits, uppstår däremot ett överskott på 167 899 kronor 65 öre, vilket belopp jämte framdeles på rörelsen uppkommande överskott bolaget önskar disponera från den 1 april 1947. Det belopp, vartill detta sistnämnda överskott kan beräknas uppgå, framgår emellertid icke av bolagets framställning. Med hänsyn till det lager på närmare 25 000 ton torv, som bolaget redovisar per den 31 december 1946, torde emellertid en avsevärd ökning av det hittills uppkomna överskottet vara att motse.

Statskontoret förklarar sig icke ha något att erinra mot att det mellan statens bränslekommission och bolaget ingångna legodriftsavtalet upphävdes och att bolaget framdeles bedreve rörelsen på statsmossarna samordnad med sin egen verksamhet, varvid bolaget skulle träffa avtal med domänverket angående arrendering av mossarna. Med hänsyn till riksdagens medverkan vid tillkomsten av ifrågavarande verksamhet (riksd. skr. nr 86/40) borde emellertid ett hävande av överenskommelsen anmälas för riksdagen. Statskontoret biträdde även förslaget att överskottet å diversemedelstiteln Försålda torvprodukter från statsmossarna i samband med legodriftens upphörande användes för återbetalning av å driftbudgeten beviljade anslag. Detta syntes lämpligen böra ske genom att motsvarande belopp omfördes från nyssnämnda diversemedelstitel till riksstatens inkomsttitel Övriga diverse inkomster.

Statskontoret anför vidare, att ämbetsverket ställde sig tveksamt till bolagets anhållan att vid avtalets uppgörande för egen del få disponera återstå-

ende överskottsmedel på den för statens räkning bedrivna legodriften å statsmossarna, samt yttrar därom.

Denna anhållan synes icke stå i överensstämmelse med de i riksdagsskrivelsen nr 86/40 godkända direktiven angående dispositionen av dessa medel. Ett bifall till framställningen skulle även innebära, att bolaget för sin fortsatta verksamhet erhöles ett bidrag av statsmedel, som icke ens vore fixerat till beloppet. Enligt statskontorets uppfattning torde därför de till legodriften hänförliga inkomsterna, intill dess rörelsen slutligt avvecklats, alltjämt böra inlevereras till statskontoret enligt nu gällande avtal. Därest bolaget för den fortsatta driften är i behov av ytterligare medel torde bidrag härför böra beviljas i sedvanlig ordning. Statskontoret har i så fall icke något att erinra mot att medel för ändamålet anvisas av ifrågavarande försäljningsmedel. Vad därefter eventuellt kvarstår å diversemedelstiteln torde böra överföras till riksstatens inkomstitel »Övriga diverse inkomster».

Beträffande bolagets framställning om överförande i bolagets ägo av de utrustningar, vilka funnes å statsmossarna, anför statskontoret.

Ämbetsverket erinrar om att de maskiner, som inköpts av bolaget med anlåtande av anslagsmedel, enligt föredragandens uttalande vid avlåtande av Kungl. Maj:ts proposition nr 259 till 1941 års riksdag skola förbli statens egendom, ehuru de böra få nyttjas utan ersättning i bolagets verksamhet. Genom att ifrågavarande anslagsmedel enligt vad ovan anförts komma att återgäldas av överskottet å legodriften och maskinerna i bolagets räkenskaper per den 31 mars 1947 helt avskrivits, torde emellertid nämnda uttalande icke böra utgöra ett hinder för bifall till bolagets framställning. Enligt statskontorets uppfattning synes det nämligen vara av stor betydelse, att befintlig maskinutrustning, vilken — ehuru bokföringsmässigt helt bortskrivnen — torde ha ett betydande värde, kommer i bolagets ägo, varigenom garantier skapas för att utrustningen även framdeles erhåller sakkunnig tillsyn och vård. I fråga om baracker och övriga fasta byggnader vill statskontoret däremot ifrågasätta, huruvida icke desamma på sådana mossar, som icke komma att bli föremål för arrendeupplåtelse, böra tillfalla markägaren d. v. s. domänverket. I den mån med domänverket träffade arrendeavtal utlöpa utan att förnyas torde även motsvarande egendom på övriga mossar i samband med arrendets upphörande tillfalla domänverket.

Domänstyrelsen anför, att bolagsstyrelsen i särskild skrivelse till ämbetsverket anhållit att från och med den 1 april 1947 få arrendera tolv i yttrandet närmare angivna, kronan tillhöriga mossar. Frågan om upplåtelse av rätt till torvtäkt å ifrågavarande mossar kunde icke avgöras utan närmare överläggningar med bolaget.

Domänstyrelsen anför vidare att upplåtelse av sådan rätt möjligen komme att avse endast en del av mossarna. Ämbetsverket tillstyrkte därför att sökandebolaget beviljades rätt att övertaga befintliga utrustningar endast å de mossar, som efter överenskommelse mellan ämbetsverket och bolaget kunde komma att utarrenderas till bolaget. I övrigt hade domänstyrelsen intet att erinra mot bifall till bolagsstyrelsens framställning.

Statens bränstekommission förklarar, att det av bolaget förutsatta sättet för torvtäktens fortsatta bedrivande å de mossar, som nu vore upplåtna för legodrift, enligt kommissionens mening syntes möjliggöra ett rationellt ut-

nyttjande av desamma. Ur de synpunkter med hänsyn till landets bränsleförsörjning, som kommissionen hade att anlägga, vore intet att erinra mot bifall till ansökningen, under förutsättning att bolaget jämväl framdeles ålades skyldighet att efterkomma de föreskrifter beträffande produktionens storlek, som kommissionen kunde komma att lämna.

*Departements-
chefen.*

Vårt land äger så omfattande torvtillgångar, att de skulle bli tillräckliga för att helt täcka landets bränslebehov under århundraden, om det blott funnes en fullgod metod att nyttiggöra torven. Då man ännu icke nått fram till någon sådan metod, ställer det sig under normala förhållanden fördelaktigare att använda andra bränslen än torv. Torvberedning har därför i vårt land hittills företrädesvis bedrivits under tider, då bränsleimporten på grund av krigsförhållanden eller av andra orsaker varit försvårad. När normala tider sedermera inträtt, har verksamheten nästan fullständigt nedlagts. Såsom jag inledningsvis anført, uppnåddes sålunda under det första världskriget en ganska betydande torvproduktion, men vid krigets slut avstannade den så gott som helt och hållet, och befintliga anläggningar lämnades i stor utsträckning att förfalla. Även det senaste världskriget gav torvindustrien ett kraftigt uppsving. Bränntorvproduktionen ökade från ungefär 25 000 ton årligen under de sista förkrigsåren till omkring 1 250 000 ton under det sista krigsåret. Sistaämnda produktion motsvarar mer än 600 000 ton kol per år, d. v. s. omkring 7 procent av vår import av kol och koks närmast före kriget.

Forsknings- och försöksverksamheten på torvområdet visar samma upp- och nedgående kurva som torvproduktionen. Under de båda världskrigen har arbetet tilltagit, men under mellanperioden har verksamheten varit jämförelsevis obetydlig. Arbetet har i huvudsak utförts med stöd av allmänna medel. Sålunda har ingenjörsvetenskapsakademien i omkring 25 år erhållit ett årligt anslag till forskning på kraft- och bränsleområdet. Sedan det statsägda Aktiebolaget Svensk torvförädling år 1939 bildades, har bolaget nedlagt icke obetydliga belopp i forsknings- och försöksverksamhet. Viss forsknings- och försöksverksamhet har därjämte bedrivits av enskilda. I jämförelse med den av staten bedrivna verksamheten ha dock de enskilda insatserna varit av mindre betydelse.

Frågan om statsmakternas ställning till den fortsatta verksamheten på torvområdet måste bedömas med särskild hänsyn till torvens betydelse såsom bränsle i händelse av krig eller avspärrning. Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap har framhållit, att varje planering ur beredskapsynpunkt av landets näringsliv i stort sett är meningslös, om ej bränsleförsörjningen i en avspärringssituation åtminstone nödtorftigt kan tryggas. Även under normala förhållanden har Sverige stort underskott av inhemskt bränsle. Det framstår därför såsom en angelägen uppgift att utfinna metoder, som göra det möjligt att på ett rationellt och ekonomiskt sätt framställa bränntorv eller annat fast bränsle ur våra torvmossor.

Den hittills bedrivna forsknings- och försöksverksamheten på torvområdet giver vid handen, att uppgiften att utfinna sådana metoder är mycket

svårlöst. Man måste räkna med ett långsiktigt och kostnadskrävande arbete innan resultat kunna förväntas. Till detta arbete kunna bidrag från enskilt håll icke påräknas. Det måste ankomma på staten att ensam bestrida kostnaderna.

Jag förordar sålunda, att medel anvisas till forsknings- och försöksarbete på torvområdet. Det synes mig önskvärdt att detta arbete icke hålles inom en alltför trång ekonomisk ram. Beträffande frågan i vilken form arbetet bör bedrivas är jag icke beredd att nu fatta ståndpunkt. Jag anser liksom riksnämnden att, innan verksamhetens omfattning närmare bestämmes och slutlig ståndpunkt tages till organisationsformerna, vissa förberedelser böra vidtagas i syfte att bättre klargöra förutsättningarna för forskningen. Den första uppgiften bör därvid vara att uppdraga åt en eller flera på torvområdet erfarna personer att efter studier — även i utlandet och då särskilt i Sovjetunionen, Danmark och Irland — planlägga arbetet. Planläggningen bör äga rum inom Aktiebolaget Svensk torvförädling och ske i samråd med experter. Planläggningsarbetet bör bedrivas i så skyndsamt takt som möjligt, enär det självfallet är angeläget att det egentliga forskningsarbetet igångsättes med minsta dröjsmål. Skulle planläggningsarbetet kunna avslutas före utgången av nästkommande budgetår, böra medel redan då stå till förfogande för forskningsarbetet. Jag förordar därför, att medel anvisas för nästa budgetår såväl till planläggning av torvforskning som till dylik forskning. Vid detta ställningstagande är det dock icke möjligt att närmare beräkna medelsbehovet för ifrågavarande ändamål. Jag anser mig emellertid böra tillstyrka en medelsanvisning av 200 000 kronor. Medel för anläggningsarbeten torde däremot icke nu böra anvisas.

Med hänsyn till att torvproduktionen kan väntas fortgå i betydande omfattning även under det kommande budgetåret, finner jag icke nu anledning föreligga att äska medel till att i beredskapssyfte underhålla mossar och torvmaskiner m. m. Jag är heller icke beredd att nu föreslå särskilda anslag till fortsättande av den av Sveriges geologiska undersökning påbörjade inventeringen av landets torvmossar.

Vad härefter angår bolagsstyrelsens framställning den 27 februari 1947 torde, därest riksdagen icke har något att erinra däremot, det mellan statens bränslekommission och bolaget träffade legodriftsavtalet böra annulleras. Överenskommelse torde därefter böra träffas mellan domänstyrelsen och bolaget om att på arrende till bolaget upplåta de tolv av legodriftsavtalet omfattade mossarna eller eventuellt endast vissa av dessa mossar. Överenskommelsen torde böra underställas Kungl. Maj:t för godkännande. Vid planläggningen av produktionens storlek bör bolagsledningen taga all möjlig hänsyn till bränslekommissionens önskemål.

Då 1940 års lagtima riksdag under rubriken Statens affärsverksfonder. E. Domänverket å kapitalbudgeten för budgetåret 1940/41 anvisade det tidigare nämnda reservationsanslaget av 1 000 000 kronor till Förberedande arbeten å vissa staten tillhöriga torvmossar, ställdes frågan om förräntning och eventuell avskrivning av detta anslag på framtiden. Anslaget, som utbetalats

till Aktiebolaget Svensk torvförädling och av bolaget använts för röjning, dikning och djupplöjning av vissa statsmossar samt för inköp av de för dessa arbeten erforderliga maskinerna, torde nu helt böra avskrivas med anlåtande av överskottet å diversemedelstiteln Försålda torvprodukter från statsmossarna.

Återstoden av överskottet torde enligt Kungl. Maj:ts närmare bestämmande få användas dels för återbetalning av de å driftbudgeten för budgetåren 1940/41 och 1941/42 beviljade anslag, vilka ställts till bolagets förfogande, genom omföring till riksstatens inkomstitel Övriga diverse inkomster, dels för bolagets fortsatta verksamhet. Vad som vid den affärsmässiga driftens upphörande eventuellt kan komma att kvarstå å diversemedelstiteln, torde böra överföras till nyssnämnda inkomstitel.

Jag delar statskontorets uppfattning, att det är av stor betydelse att befintlig maskinutrustning å statsmossarna för framtiden erhåller sakkunnig vård och tillsyn. Statens intresse i detta hänseende synes mig bliva bäst tillgodosett genom att maskinerna överföras i bolagets ägo. Jag tillstyrker därför att så sker. Baracker och övriga fasta byggnader torde däremot icke böra tillfalla bolaget. I den mån de äro uppförda å sådana mossar, som icke komma att upplåtas på arrende, samt i den mån arrendeavtal, som träffats mellan verket och bolaget, utlöpa utan att förnyas, torde de böra övertagas av domänenverket.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels till Planläggning av torvforskning m. m. för budgetåret 1947/48 under tionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av ..... kronor 200 000;

dels ock medgiva att försäljningsmedel å den i statskontorets räkenskaper uppförda diversemedelstiteln Försålda torvprodukter från statsmossarna må disponeras i enlighet med vad i det föregående anförts.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:
Lennart Kihlstrand.